

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ:	RDG58M0003
ชื่อโครงการ:	โครงการรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนาที่เน้นการพึ่งตนเอง ของชุมชนตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
ชื่อนักวิจัย:	นางธัญญ์รัศม์ นิ่มอนงค์ และคณะ
email address:	ไม่มี
ระยะเวลาโครงการ:	1 มีนาคม 2558 – 31 มีนาคม 2563

โครงการรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนาที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชนตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (1 มีนาคม 2558 – 31 มีนาคม 2563) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของชาวนา การทำนาของชุมชนตำบลมะขามล้มตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขและกระบวนการในการทำนาที่เน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน เพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนาที่เน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนตำบลมะขามล้ม โดยมุ่งเน้นกระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เวทีชี้แจงทำความเข้าใจและประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์ของโครงการ การประชุมทีมวิจัย การอบรมเทคนิคการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลความเป็นมา วิถีชีวิต และการทำนาของชุมชนตำบลมะขามล้มตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาและเรียนรู้ประสบการณ์การทำนาที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชนในพื้นที่อื่น สรุปวิเคราะห์แนวทางการทำนาที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชน การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยเงื่อนไขและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำนาที่พึ่งตนเองของชุมชน เพื่อค้นหารูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพึ่งตนเองเพื่อลดต้นทุนการทำนาของชุมชนไปสู่การปฏิบัติการ การคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อตรวจสอบสร้างความเข้าใจมีส่วนร่วมในการทำนาที่เน้นการพึ่งพาตนเอง และสรุปบทเรียนการดำเนินงานทุกครั้ง ร่วมกับคนในชุมชนตำบลมะขามล้ม

การเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนบ้านมะขามล้มเกิดขึ้นในช่วงปี 2513 ที่มีระบบชลประทานเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาจากแบบยังชีพเป็นเชิงพาณิชย์ มีการทำนาปรังได้ และมีการใช้สารเคมีช่วงปี 2530 เพื่อหวังผลผลิตที่สูงขึ้น สร้างรายได้ มีพื้นที่เลี้ยงปลาเพิ่มขึ้น ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน / ระบบเครือข่ายลดลง รวมทั้งมีระบบเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก จนชาวนามีการทำนาที่พึ่งพาตนเองลดลงตามลำดับ สัมพันธ์กับผลการศึกษาวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของชาวนาและการทำนาของชุมชนตำบลมะขามล้ม พบว่าชาวนาในอดีตมีความเป็นอยู่ที่มีความสุข ทำนาเพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน ทุกอย่างพึ่งพิงธรรมชาติ แรงงานวัวควาย และการลงแขกเป็นหลัก จึงทำให้ไม่มีค่าใช้จ่ายในการทำนา รวมทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ช่วยให้การทำนาได้ผลผลิตที่ดี มีการดูแลพระแม่โพสพ แต่ในปัจจุบันมีต้นทุนการผลิตสูงถึง 2,380 – 2,780 บาท / ไร่ หากมีการดูแลอย่างเต็มที่ก็จะสูงถึง 5,000 – 6,000 บาท / ไร่ จากการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้พระแม่ธรณี / พระแม่โพสพถูกทำลายจนสูญเสียสภาพ ผลผลิตที่ได้จึงไม่สูงตามที่คาดหวัง

ผลจากการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการทำนา เช่น การซื้อเมล็ดพันธุ์ ไร่และแมลงศัตรูพืช ขั้นตอนการทำนา สภาพดินฟ้าอากาศ (น้ำท่วม – น้ำแล้ง) และระบบการไหลเวียนของน้ำทิ้งจากบ่อปลา เป็นต้น โดยการเรียนรู้การทำนาแบบพึ่งพาตนเองผ่านการรวมกลุ่มกันทดลองทำนาข้าวอินทรีย์ 4 คน เก็บรวบรวมข้อมูลต้นทุนการผลิต ขั้นตอนการทำนาข้าวในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน รื้อฟื้นการทำพิธีขวัญ

ข้าว ควบคู่กับการจัดบันทึกรายจ่าย การเจริญเติบโตของพันธุ์ข้าวหอมนิล – หอมใบเตย มีการใช้น้ำหมักชีวภาพจากไคโรเดอมาเพื่อช่วยป้องกันโรคเชื้อราต่าง ๆ สมุนไพรสะเดา ช่วยในการไล่แมลงศัตรูพืชต่าง ๆ จุลินทรีย์จาวปลวกเป็นฮอร์โมนบำรุง และฮอร์โมนไข่ ช่วยบำรุงให้ข้าวแข็งแรง ออกรวงดี น้ำนมดี เมล็ดโต โดยได้ผลผลิต 18 เกวียน จากพื้นที่นา 20 ไร่ มีต้นทุนเพียง 2,670 บาท/ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับการทำนาเคมี 6,020 บาท/ไร่ และการทำนาผสมผสานระหว่างการทำนาเคมีกับน้ำหมักชีวภาพ 4,170 บาท/ไร่ ตามลำดับ จนนำข้อมูลมาวิเคราะห์และค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมในการทำนาที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชนตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย 6 กิจกรรม คือ 1. การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรชาวนาบ้านมะขามล้มและจัดประชุมทุกเดือน 2. การทำแปลงนาทดลองร่วมกันลดสารเคมีเพื่อสร้างการเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน 3. จัดเวทีประชาสัมพันธ์โครงการในชุมชนทุกหมู่บ้าน เพื่อสร้างการเรียนรู้ในการทำนาข้าวแบบลดใช้สารเคมี 4. ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาโดยใช้สารชีวภาพและลดการใช้สารเคมี 5. การดำเนินงานโรงสีชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในชุมชนให้หันกลับมาบริโภคข้าวของตนเอง และ 6. การรื้อฟื้นภูมิปัญญาการทำขวัญข้าวและจัดกิจกรรมประจำปีเพื่อสืบสานประเพณีพื้นถิ่น

ผลจากการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมในการทำนาที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชนตำบลมะขามล้ม ทั้ง 6 กิจกรรมมาทดลองปฏิบัติการ พบว่า เกิดการตั้งกลุ่มเกษตรกรชาวนาบ้านมะขามล้มมีสมาชิกจำนวน 22 คน เพื่อช่วยเหลือกันในกลุ่มชาวนา ทั้งในเรื่องของการแลกเปลี่ยนความรู้ การทำกิจกรรมในชุมชนร่วมกัน ตลอดจนเป็นพื้นที่กลางในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชนในการทำนาที่ลดการใช้สารเคมี จนเกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากกว่าหวังผลประโยชน์ เกิดการแบ่งปันผลผลิตข้าวในกลุ่มนำเข้าพิธีการชนข้าวเข้ายังและการทำขวัญข้าว เกิดพื้นที่ต้นแบบในการทำนาแบบลดการใช้สารเคมี เกิดการกระตุ้นให้คนในชุมชนตื่นตัวหันกลับมาทำนาแบบลดใช้สารเคมีและหันกลับมาปลูกข้าวไว้กินเอง 1 – 3 ไร่/ครัวเรือน สามารถลดรายจ่ายในการซื้อข้าวสารและหันมาปลูกข้าวกินเองที่นอกจากจะมีความภาคภูมิใจแล้วยังได้กินข้าวปลอดสารเคมี เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญาและประเพณีการชนข้าวเข้ายังและการทำขวัญข้าวร่วมกัน คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาจากผู้ใหญ่ในชุมชน มีหน่วยงานสนับสนุนการทำโรงสีข้าวชุมชนที่ชาวนาบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่ม ทำให้ชาวนาสีข้าวไว้กินเองได้ในราคาไม่แพง ทีมวิจัยและคนในชุมชนหันมาบริโภคข้าวของตนเอง สมาชิกในกลุ่มเกิดทักษะการบริหารจัดการร่วมกัน และคนในชุมชนได้ข้าวที่มีคุณภาพและลดการใช้สารเคมีไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า ชาวนาเป็นผู้มีความรู้และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

คำหลัก : การทำนาที่พึ่งพาตนเอง, การมีส่วนร่วม